

WYBÓR PISM I ŚWIADECTW EPIKUREJSKICH

I. ŚWIADECTWA DIOGENESA LAERTIOSA	19
1. Życiorys Epikura	19
2. Testament Epikura	25
3. List do Idomeneusa	27
4. Uczniowie Epikura	28
5. Dzieła Epikura	29
6. Nauka Epikura w wykładzie Diogenesa Laertiosa	31
Podział filozofii	31
Kanonika	32
Epikurejski ideał mędrca	34
O pożytku. Utylitaryzm epikurejski	36
O szczęściu. Szczęście bogów a szczęście ludzi	36
Poglądy Epikura na temat wróżbiarstwa	36
Przyjemność katastroficzna. Epikur a cyrenaicy	37
Przyjemność najwyższym dobrem naturalnym	37
Instrumentalny charakter cnót	38
7. Listy Epikura	38
7.1. List do Herodota	38
Zachęta do studiów przyrodniczych	38
Zasady metodologiczne	39
Zasady fizyki. Atomizm	40
Budowa wszechświata	41

Cząstki elementarne	41
Nieskończoność wszechświata	42
Własności atomów	42
Wielość światów	43
Odbitki i widzenie	44
Słyszenie	47
Powonienie	47
Atomy i ich własności	48
Dusza i jej natura	51
O własnościach ciał	53
O światach cd.	55
Realizm poznawczy Epikura. O języku	56
Badanie ciał niebieskich	57
O przyczynach niepokoju duszy	59
Zachęta do studiów przyrodniczych	60
7.2. List do Pytoklesa	61
Metoda i cel badań zjawisk niebieskich	61
Wielość światów	63
Narodziny świata	63
Wschody i zachody słońca	64
Obroty słońca i księżyca	65
Fazy księżyca	65
Zaćmienie słońca i księżyca	66
Naturalne przyczyny zjawisk niebieskich	67
Chmury, deszcz, grzmoty i błyskawice	68
Cyklony, trzęsienia ziemi i wiatry	70
Grad, śnieg i rosa	71
Lód, tęcza, aureola wokół księżyca, komety	72
Gwiazdy stałe, ruchome i spadające	74
Znaki przepowiadające pogodę	75

Zachęta do badań zjawisk niebieskich	76
7.3. List do Menojkeusa	76
Filozofia drogą do szczęścia	76
Istnienie bogów	77
O śmierci	77
Rodzaje potrzeb	79
Przyjemność najwyższym dobrem	80
Przyjemność jako brak cierpienia	81
Mądrość etyczna	81
Mędrzec epikurejski	82
Zachęta do filozofii	83
8. Główne myśli	83
 II. SENTENCJE WATYKAŃSKIE	 91
 III. ŚWIADECTWA CYCERONA	 101
1. Życie Epikura	101
2. Stosunek Epikura do innych filozofów	102
3. Fizyka Epikura	102
Atomizm	102
Próżnia	103
Teoria parenklizy	103
3. Kanonika	105
Sensualizm epikurejski	105
O znaczeniu pojęć	106
Stosunek do dialektyki i matematyki	107
4. Etyka	109
Główne nauki Epikura („Kyriai doxai”)	109
O przyjemności jako dobru najwyższym	109
Pojęcie rozkoszy	112

Rozkosz a cnoty	114
Pochodzenie przyjemności i cierpienia	120
Szczęście a mądrość	121
Choroby duszy	122
Mędrzec epikurejski	123
O przyjaźni	125
Dobro jako przyjemność zmysłowa	128
Znaczenie wyrazu „hedone” (łac. voluptas)	128
Stosunek Epikura do rozpustników	128
Ascetyzm Epikura	129
O szczęśliwości	129
Cnoty a przyjemność	130
Życie przyjemne – życie cnotliwe. Mędrzec zawsze szczęśliwy	131
Przyjemność wspominania	131
Stosunek Epikura do śmierci	132
Rozkoszy nie trzeba uzasadniać	132
O umiejętności znoszenia cierpienia	133
O znoszeniu cierpienia przyszłego i obecnego	133
Terapia Epikura	134
Przyjemności zmysłowe	134
5. Teologia Epikura	135
Krytyka Platona	135
Krytyka stoików	136
Krytyka filozofów przedplatońskich	138
Ponowna krytyka Platona	141
Krytyka sokratyków mniejszych	141
Krytyka platoników i atystotelików	142
Ponowna krytyka stoików	143
Krytyka poetyckich opowieści o bogach	146

Istnienie bogów i ich natura	146
Wrodzone pojęcie bóstwa	149
Szczęśliwość bogów	149
Życie bogów	151
Wygląd bogów i ich poznanie	151
Uzasadnienie antropomorfizmu	152
O wieczności bogów	152
Krytyka wiary w przeznaczenie	152
Krytyka wiary we wróżby	154
Odrzucenie boskości ciał niebieskich	154
Krytyka stoickiego pojęcia boskości	155
O rzekomej pobożności Epikura	155
Zarzut ateizmu	155
O czci boskiej oddawanej Epikurovi	157
IV. ŚWIADECTWA SEKSTUSA EMPIRYKA	159
1. Podział filozofii	159
2. Teoria poznania	159
Kryterium prawdy	159
Pojęcie człowieka	163
O rzeczach prawdziwych	163
Znak, treść znaku i to, co realnie istnieje	164
Przedstawienia pochodzą od rzeczy istniejących	165
Oznaka jest przedmiotem zmysłowym	165
Receptywność i bezbłądność zmysłów	166
Dowód na istnienie próżni	166
Pojęcie czterech elementów	166
Každy przedmiot zmysłowy jest pewny	167
3. Fizyka	167
Struktura wszechrzeczy	167

O przemianach jakościowych i ilościowych	167
O czasie	168
O duszy	168
4. Teologia	169
O bogach	169
V. ŚWIADECTWA PLUTARCHA	171
1. Etyka	171
O miłości erotycznej	171
O miłości rodzicielskiej	171
O miłości braci Epikura do Epikura	171
Epikurejska apolityczność	172
O mędrцу	172
Przyjemność jako brak cierpienia	173
Przyjemność duchowa	174
O bezpodstawności lęku przed cierpieniem, śmiercią i bogami	175
Przyjemność a cnoty	176
O wzajemnym szacunku Epikura i jego uczniów	176
2. Fizyka	177
VI. ŚWIADECTWA SENEKI O EPIKURZE	179
<i>Z Listów moralnych do Lucyliusza</i>	179
O karach pośmiertnych	183
O śmierci	183
O znoszeniu bólu	185
O dobru najwyższym	185
Podział dóbr	185
O wdzięczności	186
Cnota a szczęście	187

Z Dialogów	188
O fałszywych epikurejskich	188

POSŁOWIE

1. EPIKUR Z SAMOS I JEGO SZKOŁA	195
Życie Epikura	195
Epikur jako przewodnik duchowy	202
Filozoficzna „ewangelia Epikura”	203
2. KANONIKA. METODOLOGIA I EPISTEMOLOGIA EPIKURA	209
Podstawy metodologiczne filozofii Epikura	209
Epikurejskie kryterium prawdy	210
Antymatematycyzm i empiryzm epikurejski	211
Praktyczny cel studiów epikurejskich	215
Optymizm poznawczy Epikura	217
3. FIZYKA. ATOMISTYCZNA ONTOLOGIA EPIKURA	219
Atomizm	219
Teoria parenklizy	221
Prawo izonomii	222
Materializm epikurejski	224
„Trzecia droga” Epikura	225
4. TEOLOGIA EPIKURA	229
Epikurejscy bogowie	229
Terapeutyczny sens epikurejskiej teologii	230
Szczęście bogów	232
Nieśmiertelność bogów	234
Religijność i pobożność epikurejska	236

5. ANTROPOLOGIA EPIKUREJSKA	239
Epikurejska teoria duszy	239
Problem śmierci człowieka	242
Humanistyczny walor antropologii Epikura	243
6. ETYKA EPIKURA. EPIKUREJSKA TERAPIA DUSZY	245
Autonomia i kreatywność etyczna człowieka	245
Epikurejska troska o duszę	248
Tetrafarmakon Epikura	250
Lęk przed bogami	251
Lęk przed śmiercią	253
Przyjemność i cierpienie	256
Dwie ostatnie prawdy czwórmianu leczniczego	256
Rodzaje przyjemności	258
Przyjemność katastroficzna	261
Ascetyzm epikurejski. Przyjemność jako nieobecność cierpienia	262
Przyjemność a cnoty	263
Wychowawczy sens hedonizmu Epikura	265
Apolityczność Epikura	267
Sens przyjaźni według Epikura	269
Moralny sens filozofii Epikura	270
Humanizm epikurejski	273
WYBÓR ŹRÓDEŁ	277
Pisma autorów starożytnych	277
Zbiory świadectw	278
WYBÓR OPRACOWAŃ	279

„Pamiętaj, że urodziłeś się śmiertelnikiem z natury i że przeznaczony ci skończony czas życia dla zbadania nie-skończonej i wiecznej w swym istnieniu natury. Rozmyślaj nad tym, co jest teraz, i nad tym, co dopiero będzie, a także nad tym, co już było w czasie minionym”.

(Sent. Vat., 10, tł. K. Pawłowski)

Mam wielką przyjemność ofiarować droгим Czytelnikom niniejszą książkę. Książka prezentuje listy filozoficzne Epikura z Samos oraz wybór najważniejszych świadectw jego filozofii, wybranych z pism wybitnych autorów starożytnych, znawców tej filozofii. Świadectwa zostały ułożone według wspomnianych autorów tak, by nie rozrywać toku ich myśli, a we wnętrzu tego autorskiego układu – według przedstawianej w nich problematyki. Najważniejsze dla poznania filozofii Epikura są oczywiście jego własne listy, które zostały zachowane w dziele Diogenesa Laertiosa *Żywoty i poglądy słynnych filozofów*.

Mając do dyspozycji doskonałe przekłady badanych przeze mnie dzieł starożytnych autorów, nie pokusiłem się, poza nie-licznymi wyjątkami, na ich własne tłumaczenie. Jedyne niektóre fragmenty i świadectwa, nieprzetłumaczone na język polski, zdecydowałem się przełożyć samodzielnie, w zdecydowanej większości na podstawie *Epicurea* H. Usenera.

By nie sugerować droгим Czytelnikom rozwiązań i sposobu interpretacji filozofii wielkiego i oryginalnego filozofa, którym był bezsprzecznie Epikur z Samos, a tym samym nie pozbawiać

ich przyjemności jej samodzielnego poznawania i odtwarzania, nie opatrzone ani jego oryginalnych pism, ani świadectw żadnym komentarzem wyjaśniającym. Nie dodano też żadnego wstępu, który by tłumaczył myśl wielkiego filozofa. Dodałem jedynie na końcu książki skromne posłowie, które w żadnym wypadku nie rości sobie pretensji do wyjaśnienia złożoności i głębi epikurejskiej filozofii. Stanowi jedynie drobne wprowadzenie. Podałem ponadto na końcu książki dosyć obszerną literaturę dotyczącą filozofii Epikura, do której czytelnik będzie mógł sięgnąć, by skonfrontować własne jej rozumienie z tym, co na jej temat piszą historycy filozofii. Zachęcam jednak do samodzielnej lektury pism i świadectw epikurejskich.

Jestem przekonany, że każdy Czytelnik, który sięgnie po książkę, sam będzie zdolny zgłębić i zrozumieć po swojemu ducha filozofii epikurejskiej. Ze swej strony, choć sam jestem autorem książki na temat filozofii Epikura z Samos, radzę Czytelnikom, by samodzielnie i może nawet zgodnie z hasłem wielkiego Ateńczyka z Samos *lathe biosas* („żyj w ukryciu”) trochę w samotności pozwolili sobie na przygodę intelektualną i duchową, jaką bez wątpienia jest badanie pism Epikura i zgłębianie tajemnic jego filozofii.

Zapraszam drogich Czytelników na wielką filozoficzną przygodę. Może i dla nich, jak kiedyś dla mnie, okaże się ona przygodą na całe życie.

Kazimierz Pawłowski